

נא ע"ב

[א-ב] ³² במשנה הגיעו לעזרה תקעו והריעו ותקעו - תא"מ. שם הגיעו לקרקע - העזרה.

אור אליהו

בש"ס של רבינו היו תיבות אלו של "הגיעו לעזרה תקעו והריעו ותקעו" - מחוקות. ועל מה שכתוב "הגיעו לקרקע" הוסיף רבינו בגליון הש"ס שלו את תיבת "העזרה", ולפי זה צריך לומר רק: "הגיעו לקרקע העזרה, תקעו והריעו ותקעו".

ונראה הטעם, שעל הגירסא שלפנינו יש להקשות: א. יש כאן כפילות, ועל כרחך שאחד המשפטים "הגיעו לעזרה, תקעו והריעו ותקעו" או "הגיעו לקרקע, תקעו והריעו ותקעו" - הוא מיותר, שבשניהם המכוון הוא, שכשהגיעו לקרקע עזרת הנשים, תקעו והריעו ותקעו ³³. ב. על המשפט הראשון קשה, כיצד אמרה המשנה "הגיעו לעזרה", הרי היו כבר קודם לכן בעזרה, כמו שכתוב לפני כן במשנה: "הגיעו למעלה עשירית, תקעו והריעו ותקעו" ³⁴. ואולי משום

זה שמביא את הבכורים, הרי את עצם דין התנופה הוא דורש מתיבת "והנחתו" ושם לא נזכר כהן, ובמקום שכן נזכר כהן ²⁸, שם כתוב "והניחו" שמזה למד רבי יהודה "הנחה ממש" ²⁹.

אלא על כרחך לומר, שמתבת "והניחו" הכתובה בתחילת הפרשה, לפני "אָרְמִי אֶבֶד אָבִי", דורשים "זו תנופה" ³⁰, ואז מניף הבעלים את הבכורים יחד עם הכהן ³¹, וקורא מ"אָרְמִי אֶבֶד אָבִי" כו' עד סוף הפרשה. ואז מניח את הבכורים לפני המזבח, כפשט התיבה "והנחתו", הכתובה בסוף הפרשה לאחר הקריאה.

[א-ב] **במשנה:** "הגיעו לעזרה תקעו והריעו ותקעו. הגיעו לקרקע תקעו והריעו ותקעו" כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'. הנה

28. פס' ד כנ"ל.

29. וכן הקשו תוס' (מכות סז): "ותו מנליה לרבי יהודה דכהן היה מניף, דבקרא והנחתו לא כתיב ביה כהן, ובקרא קמא דכתיב 'ולקח הכהן הטנא' לא כתיב בהן תנופה".

30. והטעם שדורש רבי יהודה כן, משום שאם הכוונה כפשט התיבה "והניחו" שצריך להניח, הרי אפשר ללמוד זאת מתיבת "והנחתו", הכתובה בסוף הפרשה.

31. כמו שכתוב: 'וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנָּא מִיָּדָךְ, וְהִנִּיחוֹ כו' אמנם בחידושי הגר"ז (מנחות סז) הקשה: "אכן צ"ע דהא מסיים הכתוב והניחו לפני מזבח ה', וזה שייך רק לענין הנחה דבעי מזבח, אבל תנופה לא שייך כלל לזה, וצ"ע".

32. בהגהות רבינו שנדפסו בש"ס ווילנא שתי הגהות אלו נדפסו בנפרד, אך לצורך ההבנה והכתיבה איחדנו את ההגהות.

33. ואכן בגליון הגר"פ הגיה שצריך למחוק את המשפט השני ("הגיעו לקרקע תקעו והריעו ותקעו") וצריך לגרוס רק: "הגיעו לעזרה תקעו והריעו ותקעו", וכן הוא במשנה שבמשניות, וכן הוא בכת"י אוקספורד 2677. ובש"ס ווילנא היו התיבות: "הגיעו לקרקע תקעו והריעו ותקעו" - היו מוקפות בסוגריים עגולות.

34. והרי המעלות היו חלק מעזרת הנשים, כמו ששנינו (מידות ב, ה): "וחמש עשרה מעלות עולות מתוכה לעזרת ישראל". ועוד מצאנו (יבמות ז ע"ב), שהמצורע שחל יום שמיני שלו בערב פסח, היה נכנס ועומד ליד שער ניקנור (כמבואר במשנה נגעים יד, ח), שהיה בסוף המעלות שעולות מעזרת נשים לעזרת ישראל, וזה היה בעזרת הנשים (כמבואר ברמב"ם קרבן פסח ו, ה): "מצורע שחל שמיני שלו להיות בארבעה עשר וראה קרי בו ביום, הרי זה טובל ונכנס לעזרת נשים ומביא קרבנותיו", אם כן

[ג] גמ' סטיו לפניו מסטיו והיו בה כו' - כצ"ל.
[ד] שם ריבוא - רשום עליו קו למוחקו.

אור אליהו

שכתוב "כפלים כיוצאי מצרים" הכוונה לומר, שהיו כל כך הרבה ספטים, שהיו יכולים להכיל מספר אנשים כפלים כיוצאי מצרים. ולפי זה לא שייך לגרוס תיבת "פעמים", כי מספר מקומות הישיבה היה קבוע, ורק מספר האנשים שהיה מגיע לשם בפועל היה משתנה.

[ד] שם בגמ': "והיו בה שבעים ואחת קתדראות של זהב, כנגד שבעים ואחד של סנהדרי גדולה. כל אחת ואחת אינה פחותה מעשרים ואחד רבוא ככרי זהב", כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'. ומבואר לפי גירסא זו, שכל אחת מהקתדראות הייתה עשויה מעשרים ואחד ריבוא ככרי זהב, וזה כמובן לא יתכן במציאות³⁷, שקתדרה אחת תהיה עשויה מכמות כה גדולה של זהב, ש"עשרים ואחד רבוא ככרי זהב הוא משא שאי אפשר לטלטל בשום פנים"³⁸, ואולי משום כך בש"ס של רבינו על תיבת "ריבוא" היה רשום עליו קו, שמשמע שיש למוחקו³⁹.

כך סובר רבינו, שצריך לאחד את שני המשפטים³⁵, והיינו שיש למחוק את המשפט הראשון, ואת תיבת "העזרה" שבו, יש להעביר למשפט השני, וצריך לומר רק: "הגיעו לקרקע העזרה, תקעו והריעו ותקעו". ולפי גירסא זו הכל מיושב, שאכן כבר היו קודם לכן בעזרה, אלא שקודם עמדו על המעלה העשירית, ועכשיו הגיעו לקרקע של העזרה.

[ג] בגמ' "אמרו כמין בסילקי גדולה היתה סטיו לפניו מסטיו, פעמים שהיו בה כפלים כיוצאי מצרים", כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'. ולפי גירסא זו מה שכתוב "כפלים כיוצאי מצרים" הכוונה למספר האנשים, ולכן שייך לומר "פעמים". והיינו, שפעמים היו בה כפלים כיוצאי מצרים, ופעמים שלא היו כמספר הזה. אמנם בש"ס של רבינו הגיה "סטיו לפניו מסטיו והיו בה" כו' - בן צריך לומר. ולא גרס תיבת "פעמים"³⁶. ונראה שלפי גירסא זו מה

39. והערך לנר הביא שבירושלמי (שם) הגירסא היא: "וכל אחת ואחת היתה עומדת בעשרים וחמש ריבוא דינרי זהב", והיינו שגורסים "דינרי" במקום "ככרי", ואז גם כן מיושב ודו"ק (שדינר הוא כ. 4.2 גרם, ואם כן יוצא שכל קתדרה היא לא פחות מ-1050 ק"ג זהב). וכן הוא בכת"י אוקספורד 2677 וביהמ"ל 218, אמנם בכת"י מיונכן 140 הגירסא: "עשרים וחמישה אלף דינרי זהב" (שאו כל קתדרה לא פחות מ-120 ק"ג זהב). וכן כתב ביפה עינים: "מעשרים ואחד ריבוא - הגר"א מוחק תיבת 'ריבוא', והוא להקטין הגוזמא. ובירושלמי 'עשרים וחמישה דינרי זהב' ולא 'ככרי'. ונכון לגרוס כאן 'דינרי' במקום 'ככרי' כבירושלמי, שגם בזה נגרע ערך הגוזמא".

וראי שהמעלות עצמם הם חלק מעזרת הנשים, ולא מעזרת ישראל.

35. והעדיף זאת רבינו מאשר למחוק לגמרי את המשפט: "הגיעו לעזרה תקעו והריעו ותקעו".

36. וכן בכת"י מיונכן 140 לא גרס תיבת "פעמים", אמנם הגירסא שם היא "שהיו": "סטיו לפניו מסטיו שהיו בה" כו'.

37. ואע"פ שמצאנו שדברו חכמים בלשון גוזמא (תמיד כט ע"א), אמנם כאן זו גוזמה יתירה, עיין הערה 38 במה שהבאנו מהיפה עינים.

38. לשון הערוך לנר. שהרי כבר הוא 25 ק"ג, אם כן יוצא שכל קתדרה לא הייתה פחותה מכ-5000 טון זהב.

[ה] שם אלכסנדרוס מוקדן - תא"מ. טרכינוס.

אור אליהו

המעשה הזה באלכסנדריה של מצרים היה הרבה שנים לאחר מות אלכסנדר מוקדון⁴². ואולי משום כך **תיבות אלו** של "אלכסנדרוס מוקדן" היו **מחוקקות** בש"ס של רבינו. ובמקומם הוסיף רבינו בגליון הש"ס שלו **"טרכינוס"**, והיינו שצריך לגרוס: "וכלוהו קטלינהו טרכינוס". והוא על פי הגירסא באסתר רבה ובירושלמי, כמבואר בהערה⁴³.

[ה] שם בגמ': "תניא רבי יהודה אומר, מי שלא ראה דיופלוסטון של אלכסנדריא של מצרים, לא ראה בכבודן של ישראל כו' וכולהו קטלינהו **אלכסנדרוס מוקדן**". כך היא הגירסא שלפנינו בגמ'⁴⁰. והנה גירסא זו קשה להולמה, שכן אלכסנדרוס מוקדן היה בזמן שבית המקדש השני היה קיים, בתקופתו של שמעון הצדיק, שהיה משיירי הכנסת הגדולה⁴¹. ואילו

ישראל אבליס, נשחק הולד בחנוכה אמרו ישראל נדליק או לא נדליק, אמרו נדליק וכל מה דבעי לימטי עלן ימטי, אדליקו, אזולן ואמרון לישנא ביש לאשתו של טרכינוס, אילין יהודאין כד ילית הו מתאבלין, וכד מיית ולדא אדליקו בוצינין, שלחה וכתבה לבעלה עד דאת מכבש ברברין, בא וכבוש אילין יהודאין דמרדו בך, סליק לאילפא וחשב למיתי בעשרה יומין, ואייתיה רוחא בחמשה יומין, אתא ואשכחינן דהו עסיקין בהדין פסוקא ישא ה' עליך גוי מרחוק מקצה הארץ כאשר ידאה הנשר, אמר להון אנא הוא נשרא דחשיבית למיתי בעשרה יומין ואייתיתני רוחא בחמשה יומין, הקיפון לגיונותיו והרגן" (וכן הוא באיכה רבה פרשה ד). והנה אין לומר שמדובר בשני מקרים שונים, שלא מסתבר שיזדמן בדיוק אותו מקרה שרצה לבוא בספינה בעשרה ימים ובא על ידי הרוח בחמישה ימים (וכסברת הערוך לנו כמבואר לקמן).

גם בירושלמי (הלכה א) הובא כעין מעשה זה על אלכסנדריה של מצרים כמובא בסוגיא בבבלי, ושם הגירסא: "ומי החריבה **טרוגיניוס** הרשע". והערוך לנו כתב שיש להגיה על פי זה גם בבבלי: "וכלוהו קטלינהו **טרוגיניוס**". והביא הערוך לנו את דברי האברבנאל שכתב (הקדמה לספר מלכים): "לפי ששני פעמים נחרבה אליכסנדריא על ידי הרומיים, אחת על ידי **טריגנוס** הקיסר הי"ד מרומי, ואחת אחרי כן על ידי **אליכסנדרו** קיסר כ"ד" (ולכן לפי

והנה רש"י כתב: "**ככרי** זהב גרסינן", אכן הערוך לנו כתב שיש ט"ס גם ברש"י: "והנה ברש"י כתוב **ככרי** זהב גרסינן, ואולי ט"ס הוא וצ"ל **דנרי** זהב גרסינן" שהגירסא כן על פי הירושלמי, או שרש"י מחק תיבת **רבו** וצ"ל **כ"א** ככרי זהב גרסינן".

40. וכן גרסו תוס' (גיטין נו ע"ב): "זה אדריינוס קיסר שהרג באלכסנדריא - והא דאמרין בהחליל **דאלכסנדרוס מוקדן** הרגם והחריבה, שמא פעמים נתיישרה". ועיין להלן הערה⁴³.

41. כמבואר ביומא (סט ע"א) שנפגש שמעון הצדיק עם אלכסנדרוס מוקדן. והיה ממלכי יוון. וכן כתב האברבנאל (פתיחה לספר מלכים): "כי הוא היה מלך יוון, וכתחילת **בנין בית שני** היה, והוא אשר בנה אלכסנדריא וקראה על שמו".

42. וראה שבמעשה המובא באסתר רבה (מובא להלן הערה הבאה) שהוא אותו מעשה כמו בסוגיא כאן (עיין הערה הבאה) מבואר שסיבת הריגתם (מצד המלך) הוא משום שהדליקו נרות **חנוכה** ביום שמת בנו של המלך, והרי תקופת החשמונאים (שהייתה בזמן אנטיכוס הרביעי) הייתה הרבה אחרי אלכסנדרוס מוקדן. ועוד שלא מסתבר שעיר שבנה אלכסנדרוס מוקדן (עיין הערה הקודמת) תהיה כל כך גדולה בזמן קצר כל כך. וגם שאלכסנדרוס שבנאה הוא עצמו יחרסה.

43. באסתר רבה (פתיחות ג) מובא כעין מעשה שבסוגיא בבבלי: "והשלישית בימי טרכינוס שחיק עצמות, ילדה אשתו בליל תשעה באב והיו כל

האברבנאל צריך למחוק בגמ' רק תיבת "מוקדן", והיינו שהיה אלכסנדרוס נוסף מקיסרי רומי, ולא אלכסנדר מוקדון ממלכי יוון, וכמו שכתב שם בפירוש). אמנם הערוך לנר כתב שלא מסתבר שהיו שני מעשים: "ולענ"ד אין זה מספיק, דאיך יארע דבשניהם היה מעשה ביאת הספינות בחמישה ימים שוות וכן"ל, ולכן נ"ל כמו שכתבתי, דאלכסנדר מוקדן צ"ל **טרגיינוס** וכן כתב הערוך לנר על דברי תוס' שהבאנו לעיל הערה 40 (שכתבו שאלכסנדריה נחרבה פעמיים א' על ידי אדריינוס והב' על ידי אלכסנדרוס): "אכן בזה אכתי לא מתורץ הסתירה מהירושלמי, דאין לומר שהירושלמי איירי מחרבן אדריינוס וגמרא דילן מחרבן אלכסנדרוס ושני מעשיות הן, דאיך יצוייר דבשניהם אירע כך דמיהר הספינה לבא, ושניהם אמרו קרא דישא ד'". אכן בספר

באר הגולה (באר ששי, יד) מבואר שגם בירושלמי הגירסא **"טרכינוס"** (ונראה שהוא משום שאותיות ג' וכ' מתחלפות ששתיהן מאותיות גיכ"ך, עיין רש"י ויקרא יט, טז: "לכך אני אומר שלשון רכיל לשון הולך ומרגל, **שהכ"ף נחלפת בגימ"ל**, שכל האותיות שמוצאיהם ממקום אחד מתחלפות זו בזו"). וכן כתב במראה הפנים (שם) שיש טעות סופר כאן: "ומי החריבה **טרוגינינוס** הרשע - זו היא הגירסא הנכונה, ולא כדגריס בבבלי **אלכסנדרוס מוקדון**. ומי שבקי בדברי הימים שלהם יודע שלא הרשיע אלכסנדרוס מוקדון כל כך, וכן לא גריס ליה בשום מדרש אחר. וראיתי בספר קדמון אחד שכתב כי נוסחא זו ט"ס בבבלי היא". ועיין עוד בבאר הגולה (שם, שיישב הגירסא שלפנינו), בהגהות יעב"ץ, מצפה איתן ומהרי"ץ חיות.